

İslam Hukukunda Vergi

Yücel ERGÜN¹

Öz

İslam'da vergilendirme, bireysel ve toplumsal sorumluluk anlayışıyla şekillenir ve en temel mali yükümlülük olarak zekât öne çıkmaktadır. Zekât, belirli bir gelir düzeyinin üzerindeki Müslümanların mallarının bir kısmını ihtiyaç sahiplerine vermesi gereken mali bir ibadet olup, toplumdaki ekonomik eşitsizlikleri gidermeyi amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, İslam devletlerinde Müslüman olmayan vatandaşlar için cizye ve haraç gibi vergiler uygulanmıştır. Cizye, gayrimüslimlerin can ve mal güvenliğinin sağlanması ve askeri yükümlülüklerden muaf tutulmaları karşılığında alınan bir vergidir. Haraç ise, Müslüman olmayanların sahip oldukları tarımsal araziler üzerinden alınan bir vergi türüdür. Bu vergiler, gayrimüslim halkın dini özgürlüklerini korurken, aynı zamanda devletin mali gücünü artırmasına katkı sağlamıştır. İslam hukukunda vergilendirme sistemi, bireysel mülkiyet haklarını gözeterek, ekonomik dengenin sürdürülebilirliğini sağlamak ve toplum refahını artırmak amacıyla geliştirilmiştir. Adalet ve eşitlik ilkeleri doğrultusunda yapılandırılan bu sistem, tarihsel süreçte farklı İslam devletlerinde uygulanmış ve gelişmiştir. Bu çalışmada İslam dinine göre verginin rolü hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Zekât, Vergi, İslam, Mükellefiyet

JEL Kodları: H29, K34, K39

Taxation in Islamic Law

Abstract

Taxation in Islam is founded on the principles of individual and social responsibility, with zakat as the primary financial obligation. Zakat is a religious duty requiring Muslims who exceed certain wealth threshold to contribute a portion of their assets to those in need, aiming to reduce economic inequalities. Additionally, Islamic states imposed taxes such as jizya and haraj on non-Muslim citizens. Jizya was a tax ensuring the protection of non-Muslims' life and property while exempting from military service. Haraj, on the other hand, was levied on agricultural lands owned by non-Muslims. These taxes helped preserve religious freedoms while strengthening the state's financial resources. The taxation system in Islamic law was designed to maintain economic stability, uphold property rights, and promote social welfare. Based on justice and equality, it evolved over time, adapting to different Islamic states throughout history. This study explores the role of taxation in Islamic economics and governance.

Keywords: Zakat, Tax, Islam, Obligation.

JEL Codes: H29, K34, K39

¹ Arş. Gör., Manisa Celal Bayar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, yucel.ergun@cbu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0003-2471-9530

<https://doi.org/10.33203/mfy.1607858>

Geliş Tarihi/Submitted : 27 Aralık 2025
Kabul Tarihi/Accepted : 25 Mart 2025

The content of this journal is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0).

Extended Summary

Taxation serves as an important tool for regulating the economic framework of societies and financing essential government services. Within this framework, Islamic law places a significant emphasis on taxation and regards it as both a religious and moral duty, which facilitates equitable wealth distribution and maintains social balance. In Islamic law, the concept of taxation goes beyond mere economic necessity; it also aims to promote social responsibility and justice.

Taxation in Islamic law includes regulations not only for Muslims but also for non-Muslim subjects. This practice is due to the need for fair and equal treatment of various faith groups in Islamic states. The system of taxation in Islamic law includes financial obligations for both Muslims and non-Muslim citizens. This system is shaped by the principles of justice, equality and protection of property rights of different faith groups. In Islamic states, taxation was seen not only as a means of generating income, but also as a mechanism for maintaining social order, preserving economic balance and distributing rights and responsibilities among individuals in a fair manner.

Taxes such as tribute and jizya are levied on non-Muslims living in Islamic states for both financial obligations and the protection of their rights. For Muslims, the main financial obligation is zakat, a tax in the nature of worship, which aims to eliminate economic inequalities in society and support those in need. Non-Muslims are subjected to taxes such as jizya and tribute. The taxation system in Islamic law is a comprehensive structure that aims not only to generate financial revenue but also to create justice, welfare and a sustainable economic order in society. This system has been applied and developed in different Islamic states throughout history and has been shaped according to the social, economic and political conditions of the period.

According to Islamic law, if an individual has the authority to use and freely dispose of the property to be taxed at any time, he holds the ownership of that property and is responsible for paying taxes to the state for this property. Thus, the basic principle of taxation in Islamic law is the ownership of property. Here, the concept of property may include fixed assets such as land, as well as precious metals such as gold and silver, and animals. Tax is not levied on property that a taxpayer does not own. Therefore, for example, no tax is levied on waqf property that is not privately owned by anyone

The zakat rate set by the Prophet for monetary wealth is 2.5 per cent. This rate is used as the basis for calculating the zakat of the nisab (minimum amount) of monetary wealth and the amount above it. Accordingly, zakat on monetary wealth is calculated by multiplying the fixed rate of 2.5% by the total monetary value in excess of the nisab.

In the future, taxation practices based on the principles of Islamic law are expected to be

further integrated with modern economic systems. Digitalisation and globalisation offer new opportunities in tax collection and distribution processes. In particular, digital payment systems and blockchain technology may allow zakat and other religious taxes to be administered in a more transparent and efficient manner.

Furthermore, Islamic countries need to increase international cooperation to harmonise their tax policies with global economic systems. This co-operation can accelerate economic development and increase social welfare. Harmonisation of tax policies within the framework of Islamic law with modern economic conditions will contribute to the achievement of economic and social justice at both local and global levels.

In conclusion, taxation in Islamic law is a comprehensive system designed not only to increase the financial resources of the state, but also to ensure social justice, reduce economic inequalities and ensure a fair distribution of rights and responsibilities among individuals. In the future, Islamic taxation principles are expected to become more integrated with modern economic systems and harmonise with global economic systems through international cooperation. In this process, it is of great importance for Islamic countries to review their tax policies and develop new models that will enable them to realise both their religious and economic objectives together.

1. Giriş

Vergilendirme, toplumların ekonomik çerçevesini düzenlemek ve temel devlet hizmetlerini finanse etmek için önemli bir araç olarak hizmet etmektedir. Bu çerçevede, İslam hukuku vergilendirmeye önemli bir vurgu yapar ve bunu hem dini hem de ahlaki bir görev olarak görür, bu da eşit servet dağılımını kolaylaştırır ve sosyal dengeyi korumaktadır. İslam hukukunda, vergi kavramı salt ekonomik zorunluluğun ötesine geçer; aynı zamanda sosyal sorumluluğu ve adaleti teşvik etmeyi de amaçlamaktadır.

İslam hukukunda vergilendirme, yalnızca Müslümanlar için değil, Müslüman olmayan tebaa için de düzenlemeler içerir. Bu uygulama İslam devletlerinde çeşitli inanç gruplarına karşı adil ve eşit muamele gösterilmesi gerektiği içindir. İslam hukukunda vergilendirme sistemi hem Müslümanlar hem de gayrimüslim vatandaşlar için belirlenmiş mali yükümlülükleri kapsar. Bu sistem, farklı inanç gruplarına karşı adalet, eşitlik ve mülkiyet haklarını koruma prensipleri çerçevesinde şekillendirilmiştir. İslam devletlerinde vergilendirme, yalnızca gelir elde etme aracı olarak değil, aynı zamanda toplumsal düzeni sağlama, ekonomik dengenin korunması ve bireyler arasında hak ve sorumlulukların adil bir şekilde dağıtılması için bir mekanizma olarak görülmüştür. Haraç ve cizye gibi vergi türleri, İslam devletlerinde yaşayan Müslüman olmayanlar için hem mali yükümlülükler hem de hakların korunması amacıyla alınmaktadır. Müslümanlar için temel mali yükümlülük zekât olup, bu ibadet niteliğindeki vergi, toplumdaki ekonomik eşitsizlikleri gidermeyi ve ihtiyaç sahiplerine destek olmayı amaçlamaktadır. Müslüman olmayanlar ise cizye ve haraç gibi vergilere tabi tutulmuştur. İslam hukukundaki vergilendirme sistemi, sadece mali gelir elde etmeyi değil, toplumda adalet, refah ve sürdürülebilir bir ekonomik düzen oluşturmayı hedefleyen kapsamlı bir yapıdır. Bu sistem, tarih boyunca farklı İslam devletlerinde uygulanarak gelişmiş ve dönemin sosyal, ekonomik ve siyasi koşullarına göre şekillenmiştir.

Bu vergilendirme sistemi, İslam hukukunun sosyal adalet ve ekonomik dengesini korumaya yöneliktir. İslam hukukunda vergilendirme, Allah'ın emirlerine uygun bir şekilde gerçekleştirildiği sürece hem dünyevi hem de uhrevi açıdan Müslümanlar için büyük önem taşır. Vergi örneğinin yer aldığı bazı ayetler şu şekildedir:

Tevbe Suresi, 60. Ayet

"Sadakalar (zekâtlar), ancak fakirler, yoksullar, zekât toplayan memurlar, kalpleri İslam'a ısındırılacaklar, köleler, borçlular, Allah yolunda olanlar ve yolda kalmışlar içindir. Bu, Allah tarafından bir farzdır. Allah bilendir, hikmet sahibidir."

Bakara Suresi, 267. Ayet

"Ey iman edenler! Kazandıklarımızın ve sizin için yerden çıkardıklarımızın temiz olanlarından infak edin..."

Bu çalışmada İslam hukukunda verginin rolü incelenecektir. Sonuç olarak çalışmadan şu çıkarımlar elde edilmiştir. İslam hukukunda vergilendirme, sadece mali bir

mekanizma değil, aynı zamanda etik ve sosyal bir yükümlülüktür. Gelecekte, İslam hukuku prensiplerine dayalı vergi uygulamalarının, modern ekonomik sistemlerle daha da bütünleşik olması beklenmektedir. Ayrıca, İslam ülkelerinin, vergi politikalarını küresel ekonomik sistemlerle uyumlu hale getirmek için uluslararası işbirliğini artırmaları gerekmektedir..

2. İslam Hukukunda Vergi

Her devletin harcamalarını karşılamak için vergi gelirine ihtiyacı vardır, bu nedenle yasal çerçevesine uygun bir vergi sistemi kurulmaktadır. İslam devletleri de benzer şekilde İslam hukukuna dayalı bir vergi sistemi oluşturmuştur. Bu İslam vergi sistemini yöneten düzenlemeler, İslam hukuk ilkelerinin parametreleri içinde tanımlanmıştır. İslam hukuku hem Müslümanların hem de Müslüman olmayanların vergilendirilmesiyle ilgili farklı sorumlulukları ve düzenlemeleri belirlemektedir. Medine'de kurulan İslam devleti, her iki inançtan vatandaşlara yönelik vergi politikalarıyla sonraki dönemler için tarihi bir emsal teşkil etmektedir (Yurtseven, 2019, s. 75).

Kur'an ve hadislerde sıklıkla namaz ile birlikte anılan zekât, mali bir ibadet olarak kabul edilir ve yükümlünün niyetine bağlı olarak yerine getirilir. Hz. Peygamber ve ilk dört Halife zamanında, tüm zekât çeşitleri özel olarak atanmış zekât yetkilileri tarafından toplanır ve yıl içinde muhtaç kişilere dağıtıldı (İslam ve İhsan, 2020). Zekât hakkında bilinen bazı önemli ayetler şu şekildedir:

Bakara Suresi, 43. Ayet

"Namazı kılın, zekâtı verin ve rükû edenlerle beraber rükû edin."

Tevbe Suresi, 103. Ayet

"Onların mallarından sadaka (zekât) al; bununla onları temizlemiş ve arındırmış olursun. Onlara dua et; çünkü senin duan onlar için bir sükûnettir. Allah işitendir, bilendir."

Rum Suresi, 39. Ayet

"İnsanların mallarında artsın diye verdiğiniz herhangi bir faiz, Allah katında artmaz. Fakat Allah'ın rızasını dileyerek verdiğiniz zekât ise işte bunu verenler sevaplarını kat kat artıranlardır."

Kur'an'da zekât, Müslümanlar için zorunlu bir mali ibadet olarak birçok ayette geçmektedir. Zekât, toplumda sosyal adaletin sağlanması, fakirlerin gözetilmesi ve malın bereketlenmesi amacıyla emredilmiştir. Zekât vermeyenlere karşı uyarılar yapılırken, bu yükümlülüğü yerine getirenlerin Allah katında büyük mükâfat kazanacağı bildirilmiştir.

İslam ümmetinin önderi Hz. Muhammed (SAV), idarecilerin öncelikli görevinin halka hizmet olduğunu söylemiştir. Bu nedenle, halkı zor durumda bırakmayacak biçimde dengeli bir vergi düzeni oluşturulması gerekmektedir. İslam'da vergi politikası, Kur'an ve

şeriatın öğretilerine göre düzenlenir. İslam iktisadında vergiler, üretim ve ticari mallar üzerinden tahsil edilir. Vergi miktarının tespitinde bazı ölçütler gözetilir. Bu ölçütler arasında vergi yükümlüsünün ödeme kapasitesinin göz önünde bulundurulması, vergi memurunun keyfi davranışlardan kaçınması ve etik olması bulunmaktadır (Çoban, 2021, s 1).

Vergi, mükellefin durumu (Müslüman ya da gayrimüslim gibi) ve vergilendirilen malların türüne bağlı olarak değişik isimler alır. Hz. Muhammed (SAV) ve Hz. Ebu Bekir zamanında başta zekât, ganimet ve cizye olarak adlandırılan vergi kavramları, zamanla haraç ve öşür gibi ek terimlerle genişlemiştir (Eskicioğlu, 2017, s. 13). Hz. Peygamber (SAV) ve halifeler zamanında, Müslümanların ödediği tek vergi zekât idi. Bu dönemde, vergi olarak alınan zekât, Müslümanların mal varlıklarından ihtiyaç sahibi kişilere devredilen bir hak olarak kabul edilirdi (Falay, 2000, s 30).

Halife Hz. Osman'ın döneminde zekât konusu ele alınırken, mallar açıkça görünenler (hayvanlar, arazi gibi) ve gizli kalanlar (altın, gümüş, birikimler gibi) olmak üzere iki kategoriye ayrılmıştır. Devletin gizli malları gözleme ve saptama yeteneğinin olmamasından dolayı, bu tür malların zekâtının ödenmesi kişilerin sorumluluğuna bırakılmıştır. Bu uygulamanın benimsenmesinin ana sebebi, zekât toplayıcılarının özel malların değerlendirilmesinde aşırıya gitmeleri ve bu durumun vergilendirmede adaletsizliklere yol açabileceğidir (Samad ve Glenn, 2010, s. 311).

3. Metodoloji

Bu araştırma, İslam Hukukunda Vergi Çalışmalarının kullanımını keşfetmek için nitel bir yaklaşım benimsemektedir. Çalışma, farklı ayetlerden dini pasajlara odaklanmaktadır. Araştırma, Kuran'dan ayetleri analiz ederek, ortak İslam vergilendirme bilgilerini ve prosedürlerini belirlemeyi amaçlamaktadır.

3.1. Veri Toplama

Bu araştırma, belgesel türünde sistematik bir inceleme çalışmasıdır. Bu yöntemle yürütülen araştırma, literatürde konu ile alakalı Kuran'ı Kerim ayetleri üzerindeki etkisini incelemiştir. Ayrıca, mevcut zekât ve diğer vergilerin insanlar üzerindeki etkisini bütünsel bir şekilde ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma verileri belge analizi ile elde edilmiştir. Belge analizi hem basılı hem de internet ve bilgisayar tabanlı materyalleri incelemek veya değerlendirmek için kullanılan sistematik bir prosedürdür. Sistematik inceleme, belirli konularla ilgili araştırma bulgularının belirlenip sentezlendiği ve aşamalı olarak gerçekleştirilen bir araştırma modelidir (Corbin ve Strauss, 2008, ss. 47-48).

3.2. Veri Analizi

Araştırma, Bakara ve Tevbe Suresi gibi vergilendirmeye ilgili Kur'an-ı Kerim'den çeşitli ayetleri analiz etmektedir. Araştırma, vergilendirme sistemlerini ve İslam'daki insanları etkileşime sokmak için yöntemleri ve etkileşimli özelliklerin kullanımını hedef

almaktadır. Analiz ayrıca bu ayetlerin ülkelerin vergilendirme hedefleriyle ne kadar uyumlu olduğunu ve insanlar üzerinde etki yaratmada ne ölçüde başarılı olduklarını da ele almaktadır.

4. İslam Ekonomisinde Vergi Mükellefi

İslam'ın vergi sistemine özgü belirgin bir yapısı vardır. İslami vergi sisteminde, vergi yükümlülüğünün belirlenmesinde bireylerin dini inançları önemli bir rol oynar. İslam'da vergi uygulamaları, Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında iki ayrı kategoride değerlendirilir. Müslümanlar için zekât ve öşür gibi vergiler geçerlidir, ancak gayrimüslimler için haraç ve cizye gibi vergiler söz konusudur. Vergi yükümlülüğü, İslam'a göre bu ayırım dikkate alınarak belirlenmiştir (Tuğ, 1967, ss. 25-30).

4.1. Müslümanlardan Alınan Vergilerde Mükellefiyet

Müslümanların ödediği vergilerin temelini zekât oluşturur. Zekât konusunda İslam âlimleri arasında uzlaşa sağlanmış ve anlaşmazlığa düşülen konular vardır. İslam'a göre; akıllı, ergin, özgür olanlar ile kendi ve ailesinin temel ihtiyaçlarının ötesinde gelire sahip olanlar vergi mükellefi sayılır. Bu tür kişilerin vergiye tabi olduğu konusunda İslam âlimleri arasında genel bir görüş birliği vardır. Ancak, vergi mükellefiyeti konusunda İslam alimlerinin ayrıştığı noktalar, yetimlerin, akıl sağlığı yerinde olmayanların, kölelerin, çocukların, alacaklı ve borçluların ve vakıf malı işletenlerin vergiye tabi olup olmayacaklarıdır (Avcı vd., 2022, s. 14).

Zekât kelimesi Kur'anı Kerim'de bazı ayetlerde “Yüce Allah'ın katında belli bir karşılığının olduğu ve boşa gitmediği infak ya da sadaka” anlamında kullanılmıştır (Okumuş, 2024, ss. 131-132). Bir kişinin zekât ibadetine tabi olabilmesi için öncelikle Allah'a ve peygambere inanmalı, daha sonra da beş vakit namazı yerine getirmelidir. Başka bir deyişle, İslam dinini kabul etmelidir. Hz. Peygamber şu şekilde ifade etmiştir: “İslam beş esas üzerine kurulmuştur. Bunlar; Allah'tan başka tanrı olmadığını ve Hz. Muhammed'in O'nun elçisi olduğunu kabul etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve Ramazan orucu tutmaktır” (Dalgın, 2004, s. 44). Bu hadis gösteriyor ki bir kişi ne kadar zengin olursa olsun, eğer Müslüman değilse zekât ibadetine tabi olamaz. Ancak, belirli koşulları yerine getirirlerse, cizye ve haraç vergilerine tâbi olabilirler (Avcı vd., 2022, s. 15).

Zekât açısından tam mülkiyet, kişinin mal varlığı üzerinde tam kontrol ve tasarruf hakkına sahip olması demektir. Mal sahibi olan kişinin mülkiyetinden çıkan mallar, tekrar kendisine geri verilmedikçe zekât ödemesine tabi tutulmaz (Eser ve Akar, 2020: 63-64). Ayrıca, zekât verecek olanın özgür olması ve temel ihtiyaçlarının ötesinde gelir elde etmesi de genel kabul gören konulardan biridir (Eskicioğlu, 2017, ss. 477-478).

Mezheplerin zekât vergisi mükellefiyeti konusunda ayrıştığı noktalar bulunmaktadır. Bu farklılıklar, dinin temel prensipleriyle değil, ayetlerin ve hadislerin yorumlanmasıyla ilgilidir. Mezheplerin zekât vergisi mükellefiyeti konusundaki

ayrılıkların başında, çocukların mal varlıklarından dolayı vergiye tabi olup olmadıkları gelir. Bu konuda İslam âlimleri arasında tartışmalara yol açan temel noktalar üç ana başlık altında toplanabilir. Bunlardan birincisi, vergileme sürecinde bireylerin mi yoksa bireylerin mal varlıklarının mı, yani zekâtın ibadet yönünün mü yoksa mali yönünün mü dikkate alınacağıdır (Yiğit vd., 2013, s. 148).

İkinci olarak, namaz ve oruç ibadetlerinde olduğu gibi bireysel mükellefiyetin ve niyetin gerekip gerekmediği ve son olarak üçüncüsü ise zekâtın vekâlet yoluyla yapılmasının uygun olup olmadığıdır. Ayrıca, İslam devleti sınırları içinde yaşayan ve Müslüman olmayanlar ile sonradan Müslüman olanların, Müslüman olmadan önceki yıllara ait zekât vergisine tabi olup olmadıkları konusunda İslam alimleri arasında farklı görüşler bulunmaktadır (Avcı vd., 2022, ss. 15-16).

Diğer bir tartışma konusu çocuklar gibi, akıl sağlığı yerinde olmayan bireylerin zekât vergisi mükellefiyeti, zekâtın bir ibadet mi yoksa mali bir yükümlülük mü olduğuyla ilgilidir. Şafi mezhebine göre, zekât mali bir yükümlülüktür. Bu nedenle, akıl sağlığı yerinde olmayanlar vekâlet yoluyla bu yükümlülüğü yerine getirebilirler. Hanefi mezhebinde ise, akıl sağlığına kavuşuncaya kadar akıl hastaları zekâttan muaf tutulmuştur (Şen, 2014, ss. 297-298).

Diğer bir tartışma konusu borçlu olma durumuyla ilgilidir. İslam hukukunda borçlar, kul hakkı borçları, Allah hakkı borçları ve Allah için yerine getirilmesi gereken borçlar olmak üzere üç kategoriye ayrılır (Şen, 2014: 306). İslam âlimleri arasında, altın ve gümüş, para ve ticaret mallarının zekâtında borcun etkili olduğu konusunda uzlaşma bulunurken, toprak ürünleri, hayvanlar ve madenlerde görüş ayrılığı vardır. Hanefi mezhebine göre, kul hakkı ve Allah hakkı olan borçlar zekâta engel teşkil eder. Ancak, Allah için yerine getirilmesi gereken borçlar ve toprak mahsulleriyle ilgili borçlar zekâtın verilmesine engel değildir. Şafi mezhebinde ise, borçlar herhangi bir ayırım yapılmaksızın zekâta engel olmaz (Yiğit vd., 2013, s. 147).

Diğer bir görüş ayrılığı tüzel kişilerin zekât verip vermemesiyle ilgilidir. Hanefi mezhebine göre, zekât bir dini vecibedir, bu yüzden tüzel kişiliklere vergi düşmez ve her bir ortağın payı nisap miktarını aştığında gerçek kişiler ibadetle yükümlü olur. Şafi mezhebine göre ise zekât bir mali ibadettir, bu sebeple gerçek kişilerin yanı sıra tüzel kişilik de zekât vergisinin mükellefi olarak kabul edilir (Eskicioğlu, 2017, ss. 278-279).

4.2. Gayrimüslimlerden Alınan Vergilerde Mükellefiyet

Gayrimüslimler için alınan vergilerde mükellefiyet, İslam hukukunda belirlenmiş özel kurallara tabidir. Gayrimüslimler, İslam toplumunda farklı bir hukuki statüye sahiptir ve vergi konusunda da ayrı bir düzenleme mevcuttur. Gayrimüslimler genellikle haraç ve cizye vergilerine tabidirler. Bu vergiler, Müslümanlar için zekât ve öşür vergilerinden farklılık gösterir ve gayrimüslim topluluklardan özel olarak tahsil edilir (Tuğ, 1967, ss. 27-28).

4.2.1. Cizye Vergisi

Kuran-ı Kerim'de cizye şu şekilde belirtilir: “Kendilerine kitap verilenlerden oldukları halde ne Allah’a ne ahiret gününe inanmayan, Allah’ın ve Resulünün haram kıldığını haram tanımayan ve hak dini din edinmeyen kimselere alçalmış oldukları halde elden cizye verecekleri hale gelinceye kadar savaş yapın”. Ayetten anlaşıldığı üzere, cizye vergisinin mükellefiyeti Müslüman olmayan erkekler üzerindedir. Gayrimüslimler, bu vergiyi ödeyerek yaşamları, onurları, mülkleri ve ibadet yerleri bakımından koruma altına alınırlar (Altuntepe, 2019, s. 54).

Cizye, hasta, iş yapamayan, kör, yaşlı bireylerden gelir elde edenler hariç alınmamıştır. Rahiplerden ise gelirleri varsa cizye alınmış veya kilise yöneticilerinden tahsil edilmiştir. Ancak gelirleri yeterli olmayan rahiplerden de cizye alınmamıştır. Cizye borcuyla ölen bir kişinin geride bıraktıklarından da bu tutar alınmamıştır. Gayrimüslimlerin hayvanları ve malları (ticari mallar ve araziler hariç) cizye kapsamına alınmamıştır (Özkan, 2019, ss. 75-76).

4.2.2. Haraç Vergisi

Haraç vergisinin alınmasında çeşitli ekonomik, mali ve sosyal sebepler bulunmaktadır. Hz. Ömer döneminde fethedilen topraklar, savaşçılar arasında dağıtılmak yerine, uygun bir vergilendirme ile eski sahiplerine geri verilmiştir. Bu uygulama, mülkiyetin korunmasını, deneyimli bireylerin daha etkili bir şekilde faaliyet göstermesini ve kaynakların kullanımında kuşaklar arası dengeyi sağlamak ve adil gelir dağılımını temin etmek açısından önemli bir rol oynamaktadır (Türkiye Diyanet Vakfı, 1997, s. 72).

Haraç vergisinin uygulanmasında kişinin kişisel nitelikleri (çocuk, yaşlı, erkek, akıllı vb.) dikkate alınmaz ve haraç toprağına sahip olan herkesin bu vergiyi ödemesi gerekmektedir. Hür ya da köle, genç ya da yaşlı, kadın ya da erkek, akıllı ya da deli olması fark etmeksizin, haraç toprağına sahip olan herkes bu vergiye tabi tutulur; aynı şekilde, başlangıçtan itibaren haraç toprağına sahip olanlar gibi sonradan satın alanlar da vergiye tabidir (Türkiye Diyanet Vakfı, 2025).

5. İslam’da Verginin Şartları

İslam hukukunda kamu maliyesi, bireysel mülkiyet hakkını koruyarak sosyal refahı artırmayı hedefler. Devletin ekonomik işleyişi, Beytülmal (İslam devletinin hazine sistemi) üzerinden yürütülür ve burada toplanan gelirler, yoksullara, ihtiyaç sahiplerine ve kamu hizmetlerine yönlendirilir.

İslam devleti düzenli sorumluluklarını yerine getirebilmekte birlikte, İslami vergi politikasının ana amaçları arasında yoksulluğun azaltılması, gelir eşitliğinin sağlanması ve adil bir toplumun inşası ile devamlılığı yer almaktadır. İslam ekonomisinde yoksulluğun azaltılması, zekât, sadaka, vakıflar ve beytülmal gibi kamu maliyesine dayalı mekanizmalarla sağlanmıştır. Günümüzde ise İslami mikro finans, faizsiz modelleri ile

yoksul bireylerin ve küçük işletmelerin ekonomik sisteme dâhil edilmesine yardımcı olmaktadır. Bu sistemlerin etkin kullanımı, gelir dağılımını iyileştirerek sosyal refahı artırabilir ve yoksulluğun azaltılmasına önemli katkılar sunabilir.

Bu amaçlara ulaşmak için devletin vergilendirme faaliyetlerinde riayet etmesi gereken bazı önemli ilkeler mevcuttur. İslam vergilendirme ilkeleri aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Eskicioğlu, 2017, s. 64).

5.1. Mülkiyet

Bir kişinin vergi ödeyeceği mal üzerindeki kontrolünü ve sahipliğini belirtir. Allah, malın asıl sahibi ve yöneticisi olmasına karşın, insanları onurlandırmak, onlara bahşetmek ve Allah nezdindeki değerlerini fark etmeleri, dünya üzerinde O'nun vekilleri olarak görevlerini kavramaları, kendilerine emanet edilen ve mülkiyet hakları tanınan mallarla ilgili sorumluluklarını hissetmeleri için, bu malları insanlara atfederek onları bu nimetler aracılığıyla denemektedir (İslami Yöntem, 2024).

İslam hukukuna göre, bir birey vergilendirilecek malı dilediği zaman kullanma ve üzerinde serbestçe tasarruf etme yetkisine sahipse, o malın mülkiyetini elinde bulundurur ve bu mal için devlete vergi ödeme sorumluluğu taşır. Böylece, İslam hukukunda vergilendirmenin temel ilkesi, bir malın sahipliğidir. Burada mal kavramı toprak gibi sabit varlıkların yanı sıra altın, gümüş gibi değerli madenler ve hayvanları da kapsayabilir. Bir mükellefin sahip olmadığı mal üzerinden vergi talep edilmez. Bu nedenle, örneğin hiç kimsenin özel mülkiyetinde bulunmayan vakıf malları üzerinden vergi alınmaz (Eskicioğlu, 2017, s. 65).

Hz. Peygamber (SAV) tarafından parasal servetler için belirlenen zekât oranı %2,5'tir. Bu oran, parasal servetin nisabının (asgari miktarının) ve üstündeki miktarın zekâtını hesaplamada temel alınmaktadır. Buna göre, parasal servetin zekâtı, %2,5'lik sabit oranın, nisabı aşan toplam parasal değer ile çarpılması yoluyla hesaplanmaktadır (Maçın, 2019, s. 199).

5.2. Nema Üretim

İslam iktisadında bir ürünün vergilendirilmesi için onun büyüyebilir, gelişebilir ve gelir sağlayabilir özelliklere sahip olması şarttır. Bu yüzden İslam ekonomisi, üretim faaliyetlerini vergilendirirken tüketim üzerinden vergi almaz. Bunun sebebi, üretimin ekonomiye katkıda bulunan bir değer yaratmasıdır. Üretim ya da artış (örneğin hayvanların üremesi) ekonomik bir değer meydana getirir. Bu ekonomik değer, malın sahibine maddi bir fayda sağlar. Öte yandan, tüketim yapan kişi, ek bir gelir elde etmez, aksine bir maliyetle karşı karşıya kalır (Eskicioğlu, 2017: 68-69). Bu mesele, hadis-i şerifte "kişilerin köle ve atına zekât düşmez" şeklinde belirtilmiştir. Bu hadise göre, bireylerin kendi kullanımları için edindikleri mal ve eşyalar zekâtın (verginin) dışında tutulmuştur (Duman, 2018, s. 64).

Vergi verilecek malın büyüme ve artış göstermesi gerekliliği, zekât kelimesinin

kökeninde yatan büyüme ve çoğalma anlamlarından gelir. Zira zekât terimi, dil bilimsel olarak hem büyüme hem de temizlenme anlamına taşır. Zekât kelimesinin arındırma anlamıyla kullanıldığı ayet (Kuranı Kerim A'lâ Suresi 87/14) budur: “Tezekki eden (temizlenen) kimse kurtuldu.” (Eskicioğlu, 2017, s. 69).

Ayrıca, fabrika ve atölyelerde kullanılan makineler bir üretim aracı olarak hizmet etmektedir. Bu makineler kendiliğinden değer kazanmaz; aksine zamanla değer kaybeder ve bozulurlar. Dolayısıyla zekât için mükellef olmamalıdır. Bunun yerine zekât, masraflar ve amortisman düşüldükten sonra bu makinelerin ürettiği gelir üzerinden %10 oranında hesaplanabilir. Aynı şekilde, fabrikalara benzeyen kiralık mülkler ve ulaşım araçları da içsel değerleri üzerinden değil, giderler düşüldükten sonra gelirleri üzerinden tarım arazilerine kıyasla %10 oranında zekât için değerlendirilebilir (Vural, 2006, ss. 63-64).

5.3. Nisap

Nisap, bir bireyin vergiye tabi tutulabilmesi için sahip olması gereken asgari mal miktarını tanımlar. Kur'an'da zekâtla ilgili birçok ayet bulunmakla birlikte, nisapla ilgili doğrudan bir ayet yer almaz. Örneğin, Bakara Suresi'nin 219. Ayetinde “Ve sana neyi infak edeceklerini sorarlar. De ki ihtiyaçtan artakalanı” ifadesi geçer, ancak burada belirli bir alt sınır belirtilmez. Nisap hakkındaki detaylar ise hadislerde açıklanmıştır. Zekât miktarları, o zamanın ekonomik ve sosyal şartları göz önünde bulundurularak ayarlanmıştır. Örneğin, 200 dirhem gümüş, 20 dirhem altın, 5 deve veya 40 koyun olmadıkça zekât yükümlülüğü başlamaz. Burada dikkate alınması gereken iki önemli nokta vardır. Birincisi, belirtilen miktarlara ulaşmayan kişilerden vergi talep edilmez, yani bir tür asgari muafiyet uygulanır. İkinci olarak, ekonomik değerler farklı olsa da 20 altın, 200 dirhem, 5 deve ve 40 koyun eş değerde kabul edilir ve bu malların zekâtı malın kırkta biri olarak hesaplanır (Sargın, 2014, ss. 157-158).

Nisap, günümüz ekonomik terminolojisinde asgari geçim indirimiyle özdeşleştirilebilecek bir kavramdır. Zira nisap, vergi mükelleflerinin belirli bir minimum mal miktarına sahip olmalarını işaret eder Nisap, malın büyüme niteliğiyle ilgilidir çünkü zekâtın verilmesi gereken kısmı, fazla malın bir bölümünden oluşur (Eskicioğlu, 2017, s. 72). Bu bağlamda Allah, Kur'an'da (Kuranı Kerim, Bakara 2/ 219) şu ifadeyi kullanır: “Sana ne infak edeceklerini soruyorlar. De ki ihtiyacınızdan fazla olanı”.

Günümüzde nisap konusunda üç farklı yaklaşım mevcuttur: İlk yaklaşım, Hz. Peygamber tarafından belirlenen nisap miktarlarının değiştirilmeden uygulanmasıdır. Yani bir Müslümanın 96 gram altın, 640 gram gümüş ya da bu değerde bir para miktarına sahip olması durumunda, zekâtını ödemesi gerektiğini ifade etmektedir. İkinci görüşe göre, Peygamber döneminde belirlenen nisap miktarları ekonomik değer açısından birbirine denkti. Ancak zaman içinde bu denge bozuldu; bazılarının değeri düştü, diğerlerinin ise arttı. Bu nedenle, bu değerlerin ortalamasını almanın yararlı olacağı düşünülmektedir. Örneğin, on farklı nisap değerinin toplamını alıp bu toplamı ona

böldüğünüzde, gerçek nisap değerini bulmuş olursunuz. Üçüncü görüşe göre, herhangi bir türdeki malın nisabı, o malı elinde tutan nüfusun en kalabalık grubunun sahip olduğu miktarı temsil eder. Örneğin, bir bölgedeki sarraflar en zenginden en yoksula doğru sıralandığında, en zenginler birkaç kişi, en yoksullar ise onlarca kişi olabilir. Bu durumda, sarrafların en yoğun olduğu orta nokta nisabı belirler; bu noktanın altındaki kişiler zekât ödemezken, bu noktada ve üzerinde olanlar zekât ödemekle yükümlüdürler (Eskicioğlu, 2017, ss. 79-80).

Zenginliğin temel ihtiyaçları aşması gerekliliğiyle birlikte, bu zenginliğin belirli bir eşiğe ulaşması esastır. Bu eşik, söz konusu zenginlik kategorisine bağlı olarak değişir. Peygamber tarafından belirlenen nisap miktarları, yeterli zenginliği neyin oluşturduğunu belirlemek için dini bir ölçüt görevi görür ve bu belirlenmiş miktardan daha azına sahip olan kişiler zekât ödemekle yükümlü değildir.

Hanefi mezhebine göre, zekâtın topraktan çıkan tüm ürünlere uygulanabilir olduğunu ileri sürmektedir. 650 kg'lık nisap eşiğine ulaşıldığında, eğer miktar harcanmışsa, %5 zekât ödenmelidir; tersine, harcanmamışsa, %10'luk bir oran gereklidir. Zekâtın arazinin kendisinden değil, ürünlerinden alındığını belirtmek önemlidir (Vural, 2006, ss. 63-64).

Sonuç olarak, 81 gram altın (20 miskal), 560 gram gümüş (200 dirhem), 40 koyun, 30 sığır ve 5 deveye veya bu miktarlara denk gelen ticari mallara ve 650 kg (5 vesk) tarım ürününe sahip olan kişiler, temel ihtiyaç maddelerine ek olarak bu varlıkların zekâtını vermekle yükümlüdürler. Bu eşikler günümüze kadar İslam âlimleri tarafından ölçü olarak belirlenmiş olsa da Hz. Peygamber zamanından itibaren nisap tespitinin orijinal haliyle korunması konusunda tartışmalar devam etmektedir. Asgari geçim endeksi ve benzeri kıstaslar gibi çağdaş ölçütleri kullanarak bir zenginlik ölçütü belirlemek için çeşitli bakış açıları önerilmektedir. Bu konu, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından düzenlenen Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı-I'de (18 Mayıs 2002-İstanbul) de bu bağlamda incelenmiş ve konunun daha kapsamlı bir şekilde ele alınmak üzere gelecek toplantılarda tekrar ele alınması kararlaştırılmıştır (Diyanet İşleri Başkanlığı, 2002).

5.4. Vergilendirilecek Malın Asli İhtiyaçlardan Fazla Olması

İslam'ın vergilendirme ilkelerinden biri, vergilendirilecek mala bireyin ve ailesinin temel ihtiyaçlarından fazlasının dâhil edilmemesidir. Bakara Suresi'nin 219. ayetinde bu şöyle ifade edilir: "...Ve Sana neyi infak edeceklerini sorarlar. De ki: "Afv" (Yani; Senin, ailenin ve zaruri hizmet giderlerinin dışında) ihtiyaçtan artakalanı (hayır ve hizmet yolunda harcayabilirsiniz veya insanların kusurlarını bağışlayıp hakkınızdan vazgeçebilirsiniz)". Ancak, asli ihtiyaç terimi, modern vergi hukukunda kullanılan zorunlu ihtiyaç teriminden farklıdır. Örneğin, bir bireyin bir çift ayakkabıya veya bir elbiseye sahip olması zorunludur, ancak yazlık ve kışlık elbiseler ayrı olması zorunlu değildir, fakat asli bir ihtiyaçtır. Günümüzde insanların evlerinde buzdolabı, yemek masası ve kitaplık gibi eşyaları bulundurması zorunlu değildir, ancak bu eşyalar günlük

hayatlarını kolaylaştıran eşyalardır. Bu nedenle, İslam ekonomisinde, bireyin sosyal yaşama uyum sağlamak için gerekli olan miktar gelir vergisinden muaf tutulur (Avcı vd., 2022, ss. 20-21).

Sonuç olarak, bireylerin kendi, aileleri ve yakınları için gereksinim duydukları bir şeyi veya parayı topluma vermesi uygun değildir. Bu insan doğasına aykırıdır çünkü insan genellikle kendisini diğerlerinden önce düşünür. Bu nedenle, bireyin kendi ihtiyaçlarıyla ilgili malları vergi adı altında topluma aktarması, ekonomik ve psikolojik açıdan faydalı bir davranış değildir yükümlüdürler (Eskicioğlu, 2017, s. 85).

5.5. Malın Üzerinden Bir Yıl Geçmesi

İslam ekonomisinde vergi toplanmasıyla ilgili olarak, idarecilerin keyfi uygulamalarını önlemek için malın elde edildiği tarihten itibaren bir yıl geçmesi gerekmektedir. Yani, örneğin 2 Şubat 2020'de elde edilen bir malın vergisi en erken 3 Şubat 2021'de toplanabilir (Avcı vd., 2022: 21).

Bir yılın geçmesi, malın sahibinin kontrolü altında en az on iki ay geçmesi demektir. Bu kural, hayvanlar, para ve ticaret malları gibi mülkiyet altındaki varlıklar için geçerlidir. Ancak, tahıl, meyve, bal, maden ürünleri ve toprak altından çıkarılan hazineler gibi mallar için bu koşul geçerli değildir. Bu tür mallar gelir olarak kabul edilir ve mahsul ismi altında sınıflandırılır (Eskicioğlu, 2017, ss. 85-86).

6. İslam Ekonomisinde Vergiyle İlgili Bazı Uygulamalar

Vergi uygulamalarında vergi oranı ve sınırları büyük bir önem arz etmektedir. İslam'da vergiye ilişkin uygulamalar Kuran-ı Kerim'de doğrudan bir ayet bulunmasa da vergileme teknikleri olan mükellefiyet, istisna, muafiyet ve oran gibi konulara dair bilgilere Peygamber ve Halifeler döneminden ulaşılabilir (Avcı vd., 2022, s. 21).

Örnek olarak, “Vergi Tarihinin Kökenleri: Sümer'den Eski Mısır'a, Yunan'dan Roma'ya Antik Çağda Vergilendirme Kabiliyeti ve Etkinliği” kitabı kaynağına göre İbrahim (A.S.) Machpelah Mağarası'nı satın aldığı anda, satın alma anlaşmasının bir parçası olarak Hititli Ephron'a 400 gümüş şekel ödemiştir ve Ephron'un tarlası mağaranın bitişiğindedir. Benzer şekilde, İttifak Kanunu, yaygın olarak anket vergisi olarak anılır, cezaları gümüş şekel olarak belirlemiştir. Babasından sonra tahta çıkan Süleyman (A.S.), krallığı, yerleşik kabile sınırlarıyla uyuşmayan 12 idari bölgeye bölmüştür ve aynı zamanda vergi sistemini yeniden düzenlemiş ve krallığın sınırlarını maksimum sınırlarına kadar genişletmiştir. Bu eser, antik çağ uygarlıklarında vergilendirme sistemlerinin gelişimini ve etkinliğini incelemektedir. Kitap, Sümerlerden başlayarak Eski Mısır, Antik Yunan ve Roma dönemlerine kadar uzanan bir zaman diliminde, vergilendirme uygulamalarının nasıl şekillendiğini ve devletlerin mali yapılarına nasıl katkı sağladığını ele almaktadır. Örneğin, Sümerlerde tarımsal üretimden alınan vergiler ve Eski Mısır'da firavunların uyguladığı vergilendirme politikaları, kitabın incelediği konular arasındadır. Ayrıca, Antik Yunan'da vatandaşların devlete karşı mali yükümlülükleri ve Roma

İmparatorluğu'nda vergilendirme sistemlerinin imparatorluğun genişlemesiyle nasıl evrildiği de detaylı bir şekilde tartışılmaktadır. Kitap, bu uygarlıklardaki vergilendirme kabiliyeti ve etkinliğini analiz ederek, modern vergi sistemlerinin temellerine ışık tutmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, devletlerin mali yapılarının güçlendirilmesi ve kamu hizmetlerinin finansmanı için vergilendirmenin tarihsel önemini vurgulamaktadır (Bahçe, 2017, ss. 31-32).

Vergi ile ilgili en önemli uygulama zekât sistemidir. İslam'ın şartları arasında yer alan zekât, İslam ansiklopedisine göre, "artma, arıtma; övgü ve bereket" anlamlarını taşıyor ve Kuran'da belirtilen sınıflara dâhil edilen dini açıdan zengin sayılan Müslümanların mallarından alınan belli bir payı ifade eder (Türkiye Diyanet Vakfı, 2013, s. 72).

Kuran-ı Kerim'de zekâta dair 30 ayet bulunmaktadır. Bu ayetler, zekâtın kimlere verileceğini açıklarken konusunu ve oranını belirtmemektedir. Konuyla ilgili detaylar ise hadislerden elde edilmektedir. Zekât, genellikle dini bir görev olarak bilinse de uygulamada farklı vergiler de zekât adı altında kullanılmıştır. Bu uygulama, deniz ürünleri, madenler, tarımsal ürünler de dâhil olmak üzere Müslümanlara ait ticari faaliyetlere konu olan veya değerlendirilebilir varlıklardan alınan vergileri içermektedir (Avcı vd., 2022, s. 21).

Zekâtın alınacağı varlıklar; ticari mallar, altın, gümüş, para, hayvanlar, tarım ürünleri, madenler ve definelere olarak belirtilmiştir. Zekât oranı, ticari mallar, altın, gümüş ve parada %2,5 olarak uygulanır. Sahip olunan hayvanlar ise sayılarına göre vergilendirilir. Yani, hayvan sayısına göre ödenecek zekât miktarı farklılık gösterir. Örneğin, 5 deve için 1 koyun, 25 deve için 1 dişi deve zekât olarak verilir (Avcı vd., 2022, ss. 21-22).

Tarım ürünlerinden alınacak zekâtın sulama yöntemine göre belirlendiği görülmektedir. Toprakta alınan öşür vergisi ile ilgili bir hadiste; "Yağmur ve nehir sularıyla sulanan toprak mahsullerinde "uşr" yani onda bir, kovayla sulanan toprak mahsullerinde "nısf uşr" yani yirmide bir zekât vardır." denilmektedir. Buna göre, tarım ürünlerinden alınacak vergide sulama yöntemi belirleyici bir faktördür (Topal ve Kışmır, 2019: 38). Böyle bir uygulama, İslam'ın her alanda gözettiği adalet ilkesinin vergi uygulamalarına yansımaları olarak kabul edilebilir. Bu çerçevede, daha fazla emek gerektiren tarımsal ürünlerden daha düşük, daha az emekle üretilen tarımsal ürünlerden ise daha yüksek vergi alınmaktadır. Sonuç olarak, öşür uygulaması İslam'da tarım ürünlerinin zekâtı olarak kabul edilir (Avcı vd., 2022, s. 22).

Hulefâ-yi Râşidîn'in beşincisi kabul edilen Ömer Bin Abdülaziz, bir vergi memuruna gönderdiği mektupta öşür vergisi uygulamasına ilişkin prensip ve kuralları şöyle açıklamaktadır (Yeşilyurt, 2015, s. 107): "Araziye bak, onu imar etmeye çalış, imar edilmiş araziye onun harap olmasına sebep olacak vergi koyma. İmar edilmemiş arazilere bak, ne miktar vergiye tahammülü varsa o kadar vergi al. İmar edilinceye kadar o arazinin imar edilmesine yardımcı ol. Hiç ekin ekilmeyen araziden bir şey alma. İmar edilmiş

mümbit arazi mükelleflerinden vergi aldığı zaman onlara yumuşak davran ve sakin ol”.

Bu mektupta, vergilendirmenin belirli bir oranda yapılması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu da üretimi teşvik eden ve üretim arttıkça vergi toplayan bir sistemin varlığını göstermektedir. Ayrıca, vergi tahsilatı sırasında vergi mükelleflerine nazik davranılması gerektiği de önemli bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. İslam hukukunda toprak üzerinden alınan vergilere dair bir diğer uygulama ise Müslüman olmayanlara yönelik haraç vergisidir. Bu uygulamada, Müslüman olmayan toprak sahiplerinden, topraklarının yüz ölçümüne göre %10 ile %50 arasında değişen bir vergi alınır (Aydınbaş, 2016, s. 101).

Müslüman olmayanlardan alınan bir diğer vergi olan cizye, İslam hukukunda sabit vergi uygulamasının iyi bir örneğidir. Diğer birçok vergi örneğinde olduğu gibi, cizyenin sosyal hayatta nasıl uygulanacağı hadislerden öğrenilmektedir. Hz. Peygamber, yetişkin erkeklerden on günlük gelirlerine denk gelen 10 dirhem vergi almıştır (Aydınbaş, 2016: 93). Kadınlar, çocuklar, yaşlılar ve geçimlerini sağlayamayan yoksullar vergi yükümlülüğünden muaf tutulmuşlardır (Avcı vd., 2022, s. 23).

İslam'da oran olarak uygulanan bir başka vergi türü de rikaz (define ve maden) vergisidir. Rikaz vergisi, öşür ve haraç arazilerinde bulunan define ve madenlerden alınır (Yurtseven, 2014, s. 154). Rikaz vergisinin oranıyla ilgili doğrudan bir ayet veya hadis bulunmamaktadır. Ancak, Ebu Hanife ve Hanefi mezhebinin âlimleri, rikazı ganimet olarak görür ve Enfal Suresi'nin 41. ayetindeki ganimet paylaşımıyla ilişkilendirerek, verginin oranını ganimetin beşte biri olarak kabul ederler (Türkiye Diyanet Vakfı, 1994, s. 87).

Günümüzde, çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde, zekâtın devlet tarafından toplanması ve dağıtılması konusunda önemli adımlar atılmaktadır. Bazı Müslüman ülkelerde zekât vermek zorunlu tutulurken, bazılarında gönüllülük esasına dayanmaktadır. Yemen, Sudan ve Suudi Arabistan'da zekât vermek zorunlu iken, Türkiye, Kuveyt ve Malezya'da zorunlu değildir. Özellikle Malezya'da donanımlı, kapsamlı ve etkili bir zekât sistemi mevcuttur. Malezya'nın sistemine kısaca bakarsak; zekât, devlet tarafından toplanmakta ve dağıtılmaktadır. Böylece zekâtın ekonomik etkileri de değerlendirilebilmektedir. Zekât kurumları oluşturulmuş ve toplanan zekâtlar, bağışçılar adına dağıtılmıştır. Malezya'daki sistemde her eyalet, kendi zekâtını toplar ve dağıtır. Her bölgede farklı zekât kurumları ve uygulamaları bulunmaktadır. Malezya'da zekâtın toplanması ve dağıtılması açısından yasal olarak çeşitli işleyiş biçimleri vardır. Her eyalette İslam Konseyi, zekât yönetiminden birinci derecede sorumludur. Zekât toplama ve uygulama işi devlete veya özel şirketlere bırakılmış olup, denetim devlet tarafından yapılmaktadır. Zekât, maaşlardan yapılan kesintilerle toplanmaktadır. Malezya'da zekât verme konusunda artan bilgilendirme ve farkındalık çalışmaları, toplanan zekât miktarının artmasını sağlamıştır (Çoban, 2021, ss. 2-3).

Zekâtı kurumsal olarak uygulayan ülkeler arasında Suudi Arabistan, Malezya,

Pakistan ve Endonezya gibi ülkeler bulunmaktadır. Suudi Arabistan'da Zekât, Vergi ve Gümrük Otoritesi (ZATCA) tarafından toplanmakta ve belirlenen ihtiyaç sahiplerine dağıtılmaktadır (Cleartax, 2024). Malezya'da, eyalet bazında yönetilen zekât sistemi, İslami Konseyler tarafından denetlenmekte ve fonlar fakirlere, eğitim programlarına ve sosyal projelere yönlendirilmektedir (Aydın & Odabaş, 2018, ss. 164-166). Pakistan'da 1980'de yürürlüğe giren Zekât ve Uşr Kanunu kapsamında, belirli finansal varlıklardan devlet tarafından zekât kesintisi yapılmakta ve gelir, sosyal yardımlara tahsis edilmektedir (Babar ve Kahloon, 2017, s. 9). Endonezya'da ise Ulusal Zekât Kurulu (BAZNAS) zekât fonlarını yöneterek yoksullukla mücadele ve kalkınma projelerinde kullanılmaktadır (Nurhapsari vd., 2021, s. 643). Bu ülkeler, zekâtı kurumsal bir çerçevede ele alarak sosyal adaleti sağlamayı ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmayı hedeflemektedirler.

Modern devletlerde vergi, anayasal ve yasal düzenlemelere dayanan, kamu hizmetlerini finanse etmek amacıyla bireylerden zorunlu olarak tahsil edilen bir mali yükümlülük iken, İslam devletlerinde zekât, Kur'an ve hadislerle belirlenmiş, Müslüman bireylerin gelir ve servetlerinin belirli bir oranını ihtiyaç sahiplerine vermesini gerektiren dini bir vebidir (Musgrave & Musgrave, 1989, s. 235; Al-Qardawi, 1999, s. 7). Vergi devletin geniş çaplı harcamalarını karşılamak için farklı oran ve türlerde alınabilirken, zekât yalnızca belirli mal varlıklarından ve sabit oranlarda tahsil edilerek fakirler, borçlular, yolcular gibi belirlenen sekiz sınıfa yönlendirilir (Stiglitz, 2000, ss. 481- 482). Tarihsel süreçte bazı İslam devletleri zekâtı merkezi bir vergi gibi toplasa da modern vergilendirme sistemlerinden temel olarak farklıdır, çünkü zekâtın temel amacı kamu harcamalarını değil, sosyal adaleti sağlamaktır (Yurtseven, 2019, s. 92).

7. Sonuç

İslam hukukunda vergilendirme, sadece mali bir mekanizma değil, aynı zamanda etik ve sosyal bir yükümlülüktür. Zekât, haraç ve cizye gibi vergi türleri, toplumda adaleti ve eşitliği teşvik ederken, modern zamanlarda bu prensiplerin korunması ve uygulanması, İslam hukukçuları için sürekli bir meydan okuma oluşturmaktadır ve bu da İslam hukukunun dinamik ve uyarlanabilir yapısını yansıtmaktadır. Bu çerçevede, İslam hukukunun vergi sistemi hem tarihsel öneme sahip hem de çağdaş dünya düzeninde uygulanabilir çözümler sunan bir yapı olarak önemini korumaktadır.

Özellikle zekât, gelir dağılımında adalet sağlar ve böylece fakirleri ve muhtaçları daha yüksek bir yaşam standardına ulaştırır. Eğer Müslümanlar zekâtlarını bilinçli bir şekilde verselerdi, zekâtın yoksulluğu tamamen yok etme potansiyeli ortaya çıkarabilirdi. Zekât, sadece maddi bir yükümlülük değil, aynı zamanda manevi bir sorumluluktur. Bu uygulama, zengin ile fakir arasındaki uçurumu kapatmayı, toplumsal dayanışmayı ve yardımlaşmayı teşvik etmeyi amaçlar.

Haraç ve cizye ise, İslam toplumlarında gayrimüslimlerin korunması ve onlara adil bir muamele yapılması açısından önemlidir. Bu vergiler, gayrimüslimlerin İslam devleti tarafından korunma karşılığında ödedikleri vergilerdir ve bu sayede toplumda dinî ve

sosyal barış sağlanır. Ekonomik açıdan, İslam hukuku çerçevesinde toplanan vergiler, kamu hizmetlerinin finanse edilmesinde ve altyapı projelerinin desteklenmesinde kullanılır.

Gelecekte, İslam hukuku prensiplerine dayalı vergi uygulamalarının, modern ekonomik sistemlerle daha da entegre edilmesi beklenmektedir. Dijitalleşme ve küreselleşme, vergi toplama ve dağıtma süreçlerinde yeni fırsatlar sunmaktadır. Özellikle dijital ödeme sistemleri ve blockchain teknolojisi, zekât ve diğer dini vergilerin daha şeffaf ve etkili bir şekilde yönetilmesine olanak tanıyabilir.

Ayrıca, İslam ülkelerinin, vergi politikalarını küresel ekonomik sistemlerle uyumlu hale getirmek için uluslararası işbirliğini artırmaları gerekmektedir. Bu işbirliği, ekonomik kalkınmayı hızlandırabilir ve toplumsal refahı artırabilir. İslam hukuku çerçevesinde vergi politikalarının modern ekonomik koşullara uyumlu hale getirilmesi hem yerel hem de küresel düzeyde ekonomik ve sosyal adaletin sağlanmasına katkıda bulunacaktır.

Yemen, Sudan, Suudi Arabistan, Türkiye, Kuveyt ve Malezya, zekât uygulamalarını farklı şekillerde hayata geçirirken, her biri kendi ekonomik ve sosyal koşullarına göre zekât fonlarını kullanmaktadır. Suudi Arabistan, zekâtı devlet destekli olarak toplar ve sosyal yardım projelerine aktarırken, Malezya dijital platformlarla zekât toplama sistemini modernize etmiştir. Türkiye, zekâtı gönüllü bir şekilde toplayarak sosyal yardımlar ve kalkınma projeleri için kullanmaktadır. Kuveyt ise zekâtı, yerel ve uluslararası yardım projelerinde etkili şekilde yönlendirmektedir. Yemen ve Sudan gibi ekonomik sıkıntılar yaşayan ülkeler ise zekât gelirlerinden yoksullara ve mültecilere destek sağlamaktadır. Bu ülkeler arasında ortak bir zekât fonu oluşturulması, dijital zekât platformlarının entegrasyonu ve ortak yönetim standartlarının geliştirilmesiyle yoksullukla mücadele daha etkili hale gelebilir. Bu işbirliği, sosyal dayanışmayı güçlendirirken, ekonomik kalkınmayı hızlandırabilir ve İslam ülkeleri arasında daha sürdürülebilir bir ekonomik yapı oluşturabilir.

Sonuç olarak, İslam hukukunda vergilendirme, sadece devletin mali kaynaklarını artırmak için değil, aynı zamanda toplumsal adaleti sağlamak, ekonomik eşitsizlikleri azaltmak ve bireyler arasında hak ve sorumlulukların adil bir şekilde dağıtılmasını temin etmek amacıyla tasarlanmış kapsamlı bir sistemdir. Gelecekte, İslami vergilendirme prensiplerinin modern ekonomik sistemlerle daha da bütünleşik hale gelmesi ve uluslararası işbirliği ile küresel ekonomik sistemlere uyum sağlaması beklenmektedir. Bu süreçte, İslam ülkelerinin vergi politikalarını yeniden gözden geçirerek, hem dini hem de ekonomik hedeflerini bir arada gerçekleştirebilecekleri yeni modeller geliştirmeleri büyük önem taşımaktadır.

Yazarlık Beyanı: Yazar çalışmanın tasarımı, veri toplama, analiz ve makale yazımına katkıda bulunmuştur. Yazar makalenin son halini gözden geçirerek onaylamıştır.

Çıkar Çatışması Beyanı: Yazar, araştırma, yazarlık ve yayınlama süreçlerinde herhangi bir çıkar çatışması bulunmadığını beyan eder.

Finansman: Yazar, bu çalışmaya herhangi bir mali destek veya finansman sağlanmadığını beyan eder.

Etik Beyanı: Yazar, bu çalışmada bilimsel ve etik ilkelere uyulduğunu ve kullanılan tüm kaynakların düzgün bir şekilde alıntılandığını beyan eder.

Kaynakça

- Al-Qardawi, Y. (1999). *Fiqh az-Zakah: A Comparative Study of Zakah, Regulations and Philosophy in the Light of Qur'an and Sunnah*. Jeddah: King Abdulaziz University Press.
- Altuntepe, N. (2019). İslam Ekonomisinde Maliye Politikası -Teorik Bir Yaklaşım. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 5(1), 39-62.
- Avcı, M., Taşdemir, Y. Ve Kılıç, Ö. (2022). İslam Ekonomisinde Vergi Uyumu: Dünya Değerler Araştırmasından Bulgular. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi*, 8(1), 1-32.
- Aydın, M. & Odabaş, H. (2018). Zekâtın Devlet Eliyle Yönetilmesi ve Malezya Zekât Sistemi Örneği, *Dini Araştırmalar*, 21(54), 145-173.
- Aydınbaş, Y. E. (2016). *Sosyal Bir Olgu Olarak İslâm'da Vergi Adaleti Üzerine Bir İnceleme*, [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi], Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bahçe, A. B. (2017). *Vergi Tarihinin Kökenleri: Sümer'den Eski Mısır'a Yunan'dan Roma'ya Antik Çağda Vergilendirme Kabiliyeti ve Etkinliği*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Babar, M. S. & Kahloon, A. H. (2017). Zekâtın Pakistan'da Kurumsallaşması. *Tarihte ve Günümüzde Zekât Uygulamaları*, Yayına Hazırlayanlar: İsmail Kurt – Seyit Ali Tüz, İslâmî İlimler Araştırma Vakfı, İstanbul.
- Cleartax, (2024). All About Zakat in Saudi Arabia, Publishing date: 24.04.2024, <https://www.cleartax.com/sa/zakat-saudi-arabia>, Date of Access: 15.03.2024.
- Corbin, J. & Strauss, A. (2008) *Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Developing Grounded Theory*. 3rd Edition, Sage, Thousand Oaks.
- Çoban, F. S. (2021). İslam Hukukunda Vergiler Zekât ve Vergi Mükellefiyetinde Adaletin Sağlanması, *İhtisas Akademi*, 1-5, [https://İhtisasakademi.Tugva.Org/Wp-Content/Uploads/2021/04/İslam-Hukukunda-Vergi-Min.Pdf](https://ihtisasakademi.tugva.org/Wp-Content/Uploads/2021/04/İslam-Hukukunda-Vergi-Min.Pdf) (Erişim Tarihi: 07:05.2024).
- Dalgın, N. (2004). Zekât Hükümleri. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(16), 43-72.
- Diyanet İşleri Başkanlığı, (2002). *Güncel Dini Meseleler İstişare Toplantısı - I (18 Mayıs 2002, İstanbul)*, <http://www.enfal.de/dinlertarihi/dinler%20tarihi/dinler2/Diyanet/1.htm>, Erişim Tarihi: 15.03.2025.
- Duman, S. (2018). Hz. Peygamber (S. A.V.) ve Hulefâ-İ Râşidîn Dönemlerinde Zekât. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 4(1), 56-77.
- Eser, E. & Akar, M., (2020). *Zekâtı Anlamak*. Diyanet İşleri Başkanlığı (Dib) Yayınları, 4. Baskı, Ankara.
- Eskicioğlu, O. (2017). *Çağdaş Vergi Anlayışının İslam Hukuku Açısından Eleştirisi*, [Http://Www.Enfal.De/Vergi.Pdf#Page=21.99](http://www.enfal.de/Vergi.Pdf#Page=21.99) (Erişim Tarihi: 07:05.2024).

- Falay, N. (2000). *Maliye Tarihi*, 3. Cilt, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- İslam İktisadi. (2022). *İslam Ekonomisinde Vergi*, Yayın Tarihi: 20.07.2022, <https://İslamiktisadi.Net/2022/07/20/İslam-Ekonomisinde-Vergi/> (Erişim Tarihi: 07:05.2024).
- İslam ve İhsan. (2020). Zekât Vergi İlişkisi, Yayın Tarihi: 03.12.2020, <https://Www.İslamveihsan.Com/Zekat-Vergi-İlliskisi.Html> (Erişim Tarihi: 07:05.2024).
- İslami Yöntem, (2024). Maide. <https://islamiyontem.net/kitaplar/turkce%20tefsir/tefsirkulliyati/0001ek/Seyyid%20Kutub/5-Maide.HTM> Erişim Tarihi: 15.03.2025.
- Maçın, H. (2014). *İslam Hukukunda Zekât Matrahları ve Vergi İlişkisi* [Yayınlanmamış Doktora Tezi], Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2024.
- Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1989). *Public Finance in Theory and Practice*. New York: McGraw-Hill.
- Nurhapsari, F., Dwijayanti, R., Ramadhani, R. & Azizah, U. S. A. (2021). The Role of Zakat for Poverty Alleviation in Indonesia, 5th International Conference of Zakat Proceedings, 22-23 November 2021, Jakarta, Indonesia.
- Okumuş, N. K. (2024). *Zekât-Vergi İlişkisi Devletin Dinle Barışmasının Ekonomik Ayağı Hakkında Diskur*, Araştırma Yayınları, Ankara.
- Özkan, M. (2019). *Hicri III. Asır Sonlarına Kadar Telif Edilen Harâc ve Emvâl Kitapları Bağlamında İslâm İktisadında Vergiler* [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Samad, A., & Glenn, L. M. (2010). Development Of Zakah and Zakah Coverage In Monotheistic Faiths. *International Journal Of Social Economics*, 37(4), 302-315.
- Sargın, İ. (2014). Yoksulluk ve Zenginlik Kavramlarına Zekât Bağlamında Farklı Bir Bakış. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(1), 151-168.
- Stiglitz, J. E. (2000). *Economics of the Public Sector*. New York: W. W. Norton & Company.
- Şen, Y. (2014). Riskli Alacakların Zekâti ve Alacağın Zekâta Mahsup Edilmesi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (41), 295-328.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Diyanet İşleri Başkanlığı Erzincan Müftülüğü, (2021). Zekatla İlgili Bilinmesi Gerekenler, <https://erzincan.diyanet.gov.tr/sayfalar/contentdetail.aspx?MenuCategory=Kurumsal&ContentId=1802> (Erişim Tarihi: 14.03.2025).
- Topal, Ş., & Kışmır, A. (2019). İslam Hukukunda Öşür ve Delilleri. *Kocaeli İlahiyat Dergisi*, 3(1), 5-52.
- Tuğ, S. (1967). İslâm'da Vergi Hukukunun Tekevvünü. *İslâm Medeniyeti*, 1(1), 25-30.
- Türkiye Diyanet Vakfı, (1994). *İslam Ansiklopedisi*. 9. Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Türkiye Diyanet Vakfı, (1997). *İslam Ansiklopedisi*. 16. Cilt. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Türkiye Diyanet Vakfı, (2013). *İslam Ansiklopedisi*. 44. Cilt. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Türkiye Diyanet Vakfı (2025). *İslam Ansiklopedisi* Haraç, <https://islamansiklopedisi.org.tr/harac>, Erişim Tarihi: 15.03.2025.
- Vural, H. (2006). *Zekât Fitre Nisabı ve Günümüz Ölçüleriyle Yeniden Tespiti*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeşilyurt, Ş. (2015). İmam Ebu Yusuf'un Kamu Maliyesi Alanına Katkısı. *Maliye Dergisi*. (169), 97-117.

- Yiğit, Y., Keskin, M. & Karagöz, İ. (2013). *Zekât İlmihali*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yurtseven, A. (2019). İslam'ın İlk Döneminde Vergi Uygulamalarının Topluma Yansıması, *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 8(1), 65-96.
- Yurtseven, Y. (2014). Klasik Dönem Osmanlı Devleti'nde Vergi Adaleti. *I. Türk Hukuk Tarihi Kongresi Bildirileri*. İstanbul, On İki Levha Yayıncılık, 151-162.